

Eesti seisukohad Euroopa Liidu justiits- ja siseküsimuste nõukogu istungil 10. – 11. oktoobril 2024 (siseküsimused)

Euroopa Liidu (edaspidi *EL*) justiits- ja siseküsimuste nõukogu (edaspidi *JSK*) siseministrite istung toimub 10. oktoobril 2024. aastal Luksemburgis. Eestit esindab kohtumisel siseminister Lauri Läänemets.

10. oktoobril toimuval siseküsimuste päeval keskendutakse järgmistele teemadele: i) Schengeni ala olukord ja välispiirihalduse tõhustamine; ii) koostalitlusvõime paketi rakendamine; iii) Rumeenia ja Bulgaaria Schengeniga liitumise arengud; iv) (*võimalik*) internetis laste seksuaalse väärkohtlemise vastu võitlemise määruse nõukogu osaline üldine lähenemisviis; v) võitlus organiseeritud kuritegevuse ja uimastikaubanduse vastu; ning vi) väliste konfliktide mõju EL turvalisusele.

Ülevaate on koostanud Siseministeeriumi EL ja välissuhete osakond, piirivalve- ja rändepoliitika osakond, korrakatise- ja kriminaalpoliitika osakond, sisejulgeolekupoliitika osakond, strateegia- ja arendusosakond ning Eesti alalise esinduse EL juures erialadiplomaadid Birgit Paal (birgit.paal@mfa.ee) ja Rando Käsper (rando.kasper@mfa.ee).

1. Schengeni ala toimepidevus

Päevakorrapunkti käsitlemise eesmärk: siseministrid saavad ülevaate värskest Schengeni baromeetrist, millele järgneb poliitiline arutelu Schengeni Nõukogu prioriteetide rakendamisest. Päevakorrapunkti lõpetuseks antakse ülevaade koostalitlusvõime rakendamise hetkeseisust.

Kaheksas **Schengeni baromeeter** keskendub hiljutisele Eurostati rahulolu-uuringule, olukorrale Schengeni ala piiridel nii rände kui ka üldise julgeoleku vaatest. 2024. aasta Eurobaromeetri uuringu raames on 72% EL kodanikest ning 81% EL-i territooriumil tegutsevatest ettevõtetest toonud esile, et Schengeni ala ning sellega kaasnev vaba liikumine on suurim EL-i saavutus. Võrreldes 2018. aastaga on toimunud oluline teadlikkuse kasv Schengeni positiivse mõjude kohta kodanike seas. 35% EL kodanikest on maininud, et piirikontroll välispiiril on olnud kiire ja mugav ning koos riiki sisenemise ja väljumise süsteemi (EES) rakendamisega 10. novembril 2024 on oodata veelgi suuremat kogu protsessi mugavamaks muutmist. Lisaks on 60% EL kodanikest toetavad suuremat koordinatsiooni Schengeni halduses: alates 2022. aastat toimuvad Schengeni nõukogu formaadi regulaarsed kohtumised, mis on omakorda toonud kaasa paremat kokkulepitud prioriteetide ja eesmärkide täitmist. 64% EL kodanikest väljendasid seisukohta, et Schengeni välispiiril rakendatavad julgeolekumeetmed on vajalikud ja tõhusad. Samas tuleb arvestada muutunud julgeolekuolukorda, mil Valgevene ja Venemaa ebademokraatlikud režiimid on aktiivselt üritamas destabiliseerida Schengeni riike ja ala tervikuna, rakendades rände instrumentaliseerimist, propagandat, valeinfot ja mõjutustegevust. Seetõttu peab Valgevene ja Venemaa kodanike sisenemine Schengeni alale olema suurendatud tähelepanu all, mis on vastavuses [Euroopa Komisjoni 2022. aasta septembris väljastatud suunistega viisade väljastamise ja piirikontrolli kohta](#).

Schengeni viisataotluste arv on olnud 2024. aastal tõusutrendis, jõudes COVID-19 pandeemiale eelnenud aastate tasemele: vahemikus jaanuar – august 2024 oli esitatud 8,3 miljonit viisataotlust. Kuigi Venemaa kodanikud on endiselt Schengeni viisade taotlejate esiviisikus, ei ole antud grupis toimunud taotluste arvu kasvu ning kogumahust moodustavad Venemaa kodanikud vaid 5% (võrdluseks 2019. aastal oli see näitaja 27%). Samas erinevad üsna tugevalt liikmesriikide viisa andmisest keeldumiste määr Venemaalt pärit isikute puhul: see kõigub 1% ja 65% näitajate vahel sõltuvalt viisat väljastavast riigist. Eeldatavasti jätkuv viisataotluste kasv ning seda suuresti Hiina ja väiksemal määral India arvelt.

Schengeni välispiiride lähedal lahvatanud kriisid ning katsed rännet relvana ära kasutada on muutunud liikmesriikide piiriülese koostöö eluliselt oluliseks, eriti Lääne-Balkani regioonis, kus on suudetud oluliselt nõrgestada inimkaubandusega ja uimastite smugeldamisega tegelevaid võrgustikke. Samas 2023. aasta oktoobris alanud konflikti tõttu Lähis-Idas on oodata suuremat põgenike arvu suundumas Schengenisse läbi erinevate rändeteede. Hetkel on olukord võrdlemisi stabiilne ning perioodil jaanuar – august 2024 on täheldatud ebaseadusliku sisserände langust 36% võrra võrreldes sama perioodiga 2023. aastal. Peamised piirkonnad, kus toimus illegaalsete piiriületuste vähenemine võrreldes 2023. aasta jaanuar - augustiga, on Kesk-Vahemere (-64%) ja Lääne-Balkani (-75%) rändeteed. Kasv oli registreeritud seevastu Ida-Vahemere (67%), Atlandi ookeani (153%) ning maismaa idapiiri regioonides (195%). Viimase puhul on eriti tugev kasv toimus EL-Ukraina vahelisel piiril, jõudes näitajani 5 875 mullu 2 000 asemel. Samuti on toimunud täideviidud tagasisaatmisotsuste kasv võrreldes 2023. aastaga 13% võrra.

Perioodil jaanuar – august 2024 laekus Schengeni ala riikidele kokku 599 000 varjupaiga taotlust, mis suuresti ei erine eelmise aasta tasemest (vahe 1%). Pea 91% taotlustest olid esitatud isikute poolt, kes taotlesid varjupaika esimest korda. Peamiselt laekusid asüülitaotlused Süüria (14%), Afganistani (9%), Venetsueela (7%), Türgi (5%) ning Kolumbia (5%) kodanikelt. Üle ¾ kõigist taotlustest said Saksamaa, Hispaania, Itaalia, Prantsusmaa ning Kreeka. Suurima *per capita* taotluste osakaaluga riigiks osutus sel aastal Kreeka: 610 taotlejat 1 miljoni elaniku kohta.

2024. aasta esimesel poolel väljastati 208 000 tagasisaatmisotsust, mis näitab 9% langust võrreldes 2023. Nende täitmise määr on suurenenud võrreldes eelmise aastaga 13% ehk täide viidud tagasisaatmiste maht on praeguseks hetkeks 59 000. Kõige tihedamini saadetakse koduriiki tagasi Gruusia kodanikke (61%). Aktiivsemaks on muutunud ka liikmesriikide koostöö Euroopa Piiri- ja Rannikuvalve Ametiga (edaspidi *Frontex*), kes nüüd katab 45% kõikidest realiseerunud tagasisaatmistest.

Eesti võtab esitatud ülevaate teadmiseks.

Schengeni Nõukogu formaadi raames toimub ka siseministrite arutelu **prioriteetide rakendamisest**. 13. – 14. juunil 2024 toimunud JSK nõukogu istungil leppis Schengeni nõukogu kokku kolmes prioriteedis, mille eesmärk on tugevdada välispiiride säilenõtkust ja

toimepidevust. Nendeks on: i) välispiirihalduse tugevdamine (k.a. koostöö kolmandate riikidega ning Schengeni suuremahuliste IT-lahenduste rakendamine); ii) tagasisaatmispoliitika tõhustamine; ning iii) sisepiirikontrollideta vaba liikumise ala siseturvalisuse suurendamine. Iga prioriteet kõrvutati seireprotsessiga, mis koosnes kolmest etapist: i) olukorra hindamine; ii) tegevuste elluviimise peamiste raskuste kaardistust; ning iii) võimalike paranduste ja lisategevuste otsustamine.

EL Nõukogu eesistuja Ungari soovib arutada EL liikmesriikide peaministritega neist kolme: i) välispiirihalduse tugevdamist läbi IT-süsteemide rakendamise; ii) välispiiride säilenõtkuse tõstmine läbi koostöö kolmandate riikidega ning iii) olukorrateadlikkuse parendamine. Esimese teema puhul pakub EL nõukogu eesistuja Ungari peamiste piirihaldust parandavate tegevustena eelkõige tagada liikmesriikidele piisavalt ressursse (k.a. EL-i fondidest), et tugevdada välispiire (st piirivalvurite väljaõpe koostöös Frontex-i ja Cypol-iga, IT-süsteemide rakendamine koostöös eu-LISA'ga jne). Samuti kutsuti üles Euroopa Komisjon pakkuma välja innovaatilisi lahendusi EL-i välispiiri kaitseks, mis suudaks seista vastu hübriidrännakutele. Teise teema raames julgustas EL Nõukogu eesistuja Ungari Euroopa välisteenistust ja liikmesriike seirama ning rakendama ressursse partnerluste arendamisesse kolmandate riikidega, eriti piirihalduse vaatest. Frontex-it omakorda paluti keskenduda lepete tõhusamale täitmisele ning operatiivtoe andmisele peamistes kolmandates riikides. Nii Euroopa Komisjon kui ka Frontex peaksid andma EL Nõukogule regulaarseid ülevaateid oma tegevustest. Kolmanda teema raames pakub EL Nõukogu eesistuja võimalikuks lahenduseks Frontexi võimekuse tõstmist kolmandates riikides, et parendada olukorra- ja riskiteadlikkust. Liikmesriike julgustatakse suuremal määral kasutama EUROSUR-i, et tagada kiire info- ja teabevahetus, eriti ebaseadusliku rände ja organiseeritud kuritegevuse kontekstis. Suurem fookus peaks olema analüütilise tööriistakasti kasutamisel (k.a. Schengeni hindamised), mille osas kavandatakse EL Nõukogu tasandi arutelu ühiste lahenduste osas.

Eesti põhisõnumid:

Eesti jaoks on EL välispiiri valvamine ja kaitse keskne prioriteet. Täna olukorras on eesmärgiks piiritaristu kiire lõpuni ehitamine, sh selle varustamine kaasaegse seiretehnikaga. Kuna Eesti jaoks on koostöö naaberriigiga välistatud, tuleb keskenduda sellele, kuidas tugevdada piiri Venemaalt pärineva ohu eest. Üheks näiteks sellesuunalisest tegevusest on nn droonimüüri arendamise idee, et luua võimekus nende tõhusaks tuvastamiseks ja seiramiseks. Kindlasti on antud valdkonnas vajalik EL-i jätkuv rahaline tugi. Lisaks toetab Eesti ka Frontex-i alalist kohalolu ja kontingendi suurendamist Eestis.

Päevakorrapunkti lõpus edastatakse ülevaade **koostalitlusvõime rakendamise** hetkeseisust, mis on ajendatud peatselt riiki sisenemise ja väljumise süsteemi käivitumisest ehk esimese laine algusest. Ajavahemikus 2017–2018 on Euroopa Parlament ja nõukogu kiitnud heaks mitmed EL-i ülest suuremahuliste infosüsteemide määrused, mis on suunatud piiri- ja rändehalduse ning sisejulgeoleku parandamisele. Nende süsteemide sekka kuuluvad ajakohastatud Schengeni infosüsteem (SIS), viisainfosüsteem (VIS), varjupaigataotlejate sõrmejälgede infosüsteem (Eurodac), riiki sisenemise ja väljumise süsteem (EES), EL-i reisiinfo- ja lubade süsteem (ETIAS), ühiste uurimisrühmade koostööplatvorm ja Euroopa karistusregistrite andmete

vahetamise süsteem (ECRIS-TCN). Süsteemide arendamiseks ja õigeaegseks kasutuselevõtuks eraldas Euroopa Komisjon liikmesriikidele EL-i pikaajalise eelarveraamistiku (edaspidi *MFF*) 2014–2020 perioodil Sisejulgeolekufondist raha, mille kasutusaeg lõppes 2024. aasta juunis.

Vastavalt eu-LISA 2023. aasta oktoobri JSK nõukogule esitatud uue infosüsteemide rakendamise ajakavale peaks infosüsteemide käivitamine ja koostalitlusvõime rakendamine toimuma nelja lainena: I laine 2024. aasta III-IV kvartal (EES-i käivitamine), II laine 2025. aasta I-II kvartal (ETIAS-e käivitamine, et tagada kiirem EL reisijainfo vahetus), III laine 2025. aasta II-III kvartal (ECRIS-TCN rakendamine liikmesriikide justiitskoostöö tõhustamiseks) ning IV laine 2026. aasta III-IV kvartal (koostalitlusvõime arhitektuuri tehnilise rakendamine). 2027. aastaks on kavandatud erinevad seire- ja vajadusel jätkuarenduste tegevused. EL rände- ja varjupaigapaketi heakskiitmine toob kaasa ka Eurodac infosüsteemi uuendamise, mis peab määruse kohaselt olema vähemalt põhifunktsioonides juurutatud 2026. aasta juuniks. See omakorda võib mõjutada teiste infosüsteemide arendamise tähtaegu juhul, kui neile ei ole varasemalt seatud kindlaid rakendamise tähtaegu. Teisisõnu, süsteemid, mida plaaniti juurutada 2027. aastal ja hiljem, võivad nihkuda veelgi hilisemaks.

Kuna EES-i rakendamine on kavas 2024. aasta lõpuks, antakse ülevaade süsteemi käivitamise valmisolekust. Esialgelt oli plaanis rakendada EES täismahus 10. novembril 2024 terves EL-is, mille tarvis pidid EL liikmesriigid esitama valmisolekudeklaratsiooni 5. septembriks 2024. Eesti on seda teinud õigeaegselt, kuid osad liikmesriigid – viidates eelkõige eu-LISA arendatava kesksüsteemi puudustele – ei ole seda teinud siiani ning ei ole kindel, kas nad jõuavad deklaratsiooni esitada 2024. aasta jooksul. Euroopa Komisjon on hetkel kaalumas erinevaid lahendusi olukorra parandamiseks, kuid konkreetseid ettepanekuid pole veel liikmesriikidele seisukoha võtuks esitatud.

Eesti on EES-i rakendamisega graafikus ning seoses võimalike hilinemistega soovime, et eu-LISA hindaks üle 2023 aastal kinnitatud ajakava realistlikult koostöös liikmesriikidega ning vajadusel esitab muudatused kooskõlastamiseks JSK nõukogule.

Lähenedes päevakorrapunktile lähtutakse Eesti seisukohtadest:

- *Siseturvalisuse arengukava 2020–2030 (heaks kiidetud 03.06.2021. aasta Vabariigi Valitsuse istungil);*
- *Eesti Euroopa Liidu poliitika prioriteetid 2023-2025 (heaks kiidetud 22.06.2023. aasta Vabariigi Valitsuse istungil).*
- *Eesti seisukohad EL pikaajalise eelarveraamistiku 2021-2027 muutmise ettepaneku kohta (heaks kiidetud 21. septembril 2023. aasta Vabariigi Valitsuse istungil).*

2. EL tagasisaatmispoliitika tõhustamine

Päevakorrapunkti käsitlemise eesmärk: poliitiline arutelu lõunalaua formaadis võimalustest ebaseaduslike sisserändajate tagasisaatmiste tõhustamiseks.

Siseministrite lõunalaua formaadis jätkab EL Nõukogu eesistuja Ungari 27. septembril 2024 toimunud EL strateegilise sisserände-, piiride ja varjupaigakomitee (lühend SCIFA) tasandi

arutelu, mis keskendub EL-i tagasisaatmispoliitika tõhustamisele. Tänavu reguleerib EL tasandil tagasisaatmispoliitikat 2008. aasta direktiiv. 2018. aastal esitas Euroopa Komisjon EL välispiiridel ebaseadusliku rände surve vähendamiseks direktiivi muudatusettepaneku, mis muu hulgas tooks kaasa nt alljärgneva:

- piirimenetluses keelduva otsuse saanud rahvusvahelise kaitse taotlejate kiire tagasisaatmine;
- selgemad ja senisest tõhusamad reeglid tagasisaatmisotsuste väljastamiseks ning selliste otsuste vaidlustamiseks kohtus;
- selgemad reeglid vabatahtliku lahkumistähtaja andmisel ning ebaseaduslikult riigis viibivale välismaalasele kohustuse panemine oma tagasisaatmise korraldamisele kaasaitamisele;
- raamistik materiaalse või rahalise abi või teenuste pakkumiseks neile seadusliku aluseta riigis viibivatele välismaalastele, kes nõustuvad vabatahtlikult oma päritoluriiki tagasi pöörduma.

Kui EL Nõukogu kujundas direktiivi suhtes oma seisukoha juba 2019. aastal, on läbirääkimised Euroopa Parlamendiga olnud aastaid külmutatud seisus. Samas, hiljutised muutused rahvusvahelises olukorras ning tõusetunud ohud on motiveerinud osa EL liikmesriike väljendanud seisukohta, et 2018. aastal pakutud direktiivi muudatus ei pruugi täiel määral vastata muutunud reaalsusele ning tuleb üle vaadata ka EL Nõukogu üldist lähenemisviisi antud algatusele.

Sellest ajendatuna korraldab EL Nõukogu eesistuja Ungari vabamas vormis esmase arutelu EL liikmesriikide siseministrite seas, mille eesmärk on kombata arvamusi mh kehtiva õigusraamistiku ülevaatamise ja selle robustsemaks muutmise osas (sh jätkates tööd juba olemasolevate tööriistade maksimaalseks rakendamiseks). Edasi tuleks liikuda nii tagasisaatmisotsuste vastastikuse tunnustamisega kui ka uuesti hinnata hetkel kehtivate mõistete sisu ning turvaliste kolmandate riikide kontseptsioon. Võimalikest uuenduslikest lahendustest on EL Nõukogu eesistuja Ungari toonud esile enim nn tagasisaatmiskeskuste (ingl. k. *Return Hub*) kasutuselevõttu. Samuti on vaja jätkata kolmandate riikidega kõikehõlmavate partnerluste edendamist, kasutades selleks teiste seas ka viisa-, arenguabi- ja kaubanduspoliitika tööriistu. Üha enam toetatakse ka Frontex-i mandaadi laiendamist, et võimaldada ametil teha tagasisaatmisoperatsioone kolmandates riikides, mida hetkel kaetakse 45% ulatuses.

Tagasisaatmiste tõhusus sõltub suuresti kolmandate riikide koostöötahetest, kuid tegelikkuses paljud kolmandad riigid ei täida nendele rahvusvahelise õigusega seatuid kohustusi (st oma kodaniku tagasi võtmine). Sellest tulenevalt on peetud arutelusid nii negatiivsete kui positiivsete viiside üle, millega saaks motiveerida kolmandaid riike EL-i ja liikmesriikidega tagasivõtualasele koostööle. Näiteks on 2020. aastast kehtinud viisaeskirja artikkel 25a mehhanism. Selle kohaselt hindab Euroopa Komisjon vähemalt kord aastas kolmandate riikide tagasivõtualast koostööd. Võttes arvesse nii raporti tulemusi kui ka EL-i laiemaid suhteid konkreetse kolmanda riigiga, võib Euroopa Komisjon teha EL Nõukogule ettepaneku rakendada ebapiisavat koostööd tegevate riikide suhtes ajutiselt viisapiiranguid või

vastupidiselt, viisastoodustusi nende suhtes, kelle puhul koostöö on piisav. Viisasanktsioone on rakendatud näiteks Gambiale, Senegalile ning Etiopiale.

Viisameetme kõrval on EL tööriistakastis ka finantsinstrumendid. Näiteks Euroopa naabruspoliitika, arengu- ja rahvusvahelise koostöö rahastamisvahendid – globaalse Euroopa määruse kohaselt tuleks püüelda kolmandate riikidega parema rändekoostöö suunas ka neile mõeldud rahaeraldisi vastavalt koostöötasemele muutes. Sarnane suund on võetud ka kaubandusvaldkonnas.

Eesti põhisõnumid:

Eesti toetab eelkõige olemasolevate mehhanismide maksimaalset kasutamist. Samuti on Eesti vaatest vajalik erinevate poliitikavaldkondade kasutamine kolmandate riikide koostööle motiveerimisel, rakendades „rohkem rohkema eest“ (ingl. k. *More-for-More*) ja vastupidi põhimõtet. Kuigi julgeolekuriskiga isikute tagasisaatmine on kindlasti prioriteet, on siin oluline vältida teatud rühma isikute stigmatiseerimist. Kuna oma kodanike tagasivõtmine on rahvusvahelisest õigusest tulenev kohustus, on oluline, et kolmas riik teeks koostööd, sh isikute tuvastamisel ja dokumentide väljastamisel, kõigi oma kodanike osas.

Eesti on seni toetanud eelkõige 2018. aasta direktiivi muudatusettepaneku läbirääkimiste lõpetamist ja algatuse jõustamist. Kuigi Eestil endil on seni olnud väga vähe tagasisaadetavaid, soovime siiski, et EL liikmesriikidel oleks valdkonna reguleerimisel suurem paindlikkus, mille saavutamiseks on sobivaim eelkõige direktiivi muutmine mitte näiteks uue määruse vastu võtmine.

Lähenedes päevakorrapunktile lähtutakse Eesti seisukohtadest:

- *Siseturvalisuse arengukava 2020–2030 (heaks kiidetud 03.06.2021. aasta Vabariigi Valitsuse istungil);*
- *Eesti Euroopa Liidu poliitika prioriteetid 2023-2025 (heaks kiidetud 22.06.2023. aasta Vabariigi Valitsuse istungil);*
- *Eesti seisukohad Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse ettepaneku kohta, millega uuendatakse määrust (EL) 2018/1806 viisavabaduse peatamiskorra läbivaatamise osas (heaks kiidetud 23.11.2023. aasta Vabariigi Valitsuse istungil ning 15.12.2023 ELAKi istungil).*

3. Schengeni *acquis* täiemahuline kohaldamine Bulgaariale ja Rumeeniale

*Päevakorrapunkt käsitlemise eesmärk: ülevaade Schengeni *acquis* täiemahulisest rakendamisest Bulgaariale ja Rumeeniale.*

EL Nõukogu eesistuja Ungari eestvedamisel antakse ülevaade Rumeenia ja Bulgaaria täisväärtuslikust astumisest Schengeni alasse. Mõlemad riigid on oodanud pääse Schengenisse 2011. aastast, mil esmakordselt võeti vastu EL Nõukogu otsus, mis kinnitas nende riikide liitumisvalmidust. Senimaani on protsess takerdunud eelkõige poliitiliste põhjuste taha, kuna

ühehäälsust nõudvat otsust ei andnud saavutada Austria. Viimase jaoks on olnud murekohaks teisene ränne, mis jõuab Austriasse läbi Rumeenia ja Bulgaaria.

Teatud murrang saavutati 2023. aasta viimasel päeval, mil Austria nõustus mõlema riigi puhul piirikontrolli kaotamisega õhu- ja merepiiril. Vastav otsus jõustus 31. märtsil 2024. Samas vaatamata nii EL Nõukogu eesistujariikide kui ka Euroopa Komisjoni jõupingutustele, püsib piirikontroll maismaapiiril, kui peamiselt liiklussõlmel, endiselt. Hetkel on EL-i tasandil sihiks Bulgaaria ja Rumeenia piirikontrolli kaotamine 2024. aasta lõpuks. EL liikmesriikide siseministritele antakse ülevaade viimastest arengutest selles valdkonnas.

Eesti toetab Schengeni laienemist Schengeniga liitumiseks vajalikud tingimused täitnud Rumeeniale ja Bulgaariale ja piirikontrolli kaotamist ka maismaapiiridel nende liikmesriikidega. Eesti võtab esitatud ülevaate teadmiseks.

4. Määruse eelnõu laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks ja tõkestamiseks (CSAM)

Päevakorrapunkti käsitlemise eesmärk: EL Nõukogu eesistuja Ungari soovib saavutada osalist üldist lähenemist määruse ettepanekule.

Euroopa Komisjon esitas määruse ettepaneku 11. mail 2022, millega sooviti kehtestada eeskirjad laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks ja tõkestamiseks (edaspidi CSAM). Kahjuks ei suudetud 2023. aasta vältel saavutada kõigile liikmesriikidele sobivat kompromissi. EL Nõukogu eesistuja Belgia on üritanud leida kompromissi muutes määruse ettepaneku kohaldamisala selliselt, et see ei põhineks enam olemasoleval ja uuel materjalil ning peibutamisel, vaid materjali liigil: pildid, audio ja tekst. Viimase ettepaneku kohaselt on kohaldamisalast välja jäetud audio ja tekstimaterjal. Lisaks pakkus eelmine EL Nõukogu eesistuja Belgia lahenduse, kus oleks võimalik laste seksuaalse kuritarvitamise materjali tuvastamise eesmärgil isiku nõusolekul kliendipoolset pildimaterjali kontrollida, kas tegemist võiks olla laste seksuaalset kuritarvitamist kajastava materjaliga. Varasemalt on Eesti jäänud esitatud ettepanekute hääletustest kõrvale liikmesriikide alaliste esindajate (edaspidi COREPER II) tasandil, kuna polnud tagatud piisav otsuspunktkrüpteeringu kaitse.

EL Nõukogu eesistuja Ungari püüdis 4. septembril 2024 COREPER II istungil koguda toetust ettepanekule, mis piiraks laste seksuaalse väärkohtlemise sisu tuvastamiskorraldused üksnes juba olemasoleva sisuga. Kompromissi vaimus ning tunnetades algatuse üldise eesmärgi olulisust oli suurem osa liikmesriike valmis EL Nõukogu eesistujat Ungarit toetama. Ettepaneku läbirääkimiste algusest peale võimalikult ambitsioonikat lahendust toetanud liikmesriikide sõnul on seejuures aga väga oluline leida tugev sõnastus uue sisu ja peibutuse hõlmamise üleminekuklauslile. Eelkõige privaatsuse riive ja pakutu proportsionaalsusega seonduva tõttu ei toeta mitmed liikmesriigid jätkuvalt EL Nõukogu eesistuja Ungari pakutud lahendust. Kohtukaasuste valguses näeb pakutavas kompromisstekstis probleeme jätkuvalt ka EL Nõukogu õigusteenistus, mille vaatest ei pruugi määruse ettepaneku tekst olla õiguslikult rakendatav.

9. septembril 2024 saabus EL Nõukogu eesistujalt Ungarilt poolt pakutav uus eelnõu tekst, kuhu pakuti 4 suuremat muudatust:

1. Kitsendada eelnõu kohaldamisala tuvastamise osas üksnes teadaolevale laste seksuaalse väärkohtlemise materjalile, samas kui uued laste seksuaalsed väärkohtlemised ja peibutamine jäävad riskihindamise ja riskide maandamise kohustuste kohaldamisalasse;
2. Lisada kindel läbivaatamisklausel, et kaaluda uue laste seksuaalse väärkohtlemise materjali ja peibutamise lisamist tuvastamiskorralduste reguleerimisel tulevikus;
3. [Direktiivi 2002/58/EC](#)¹ teatavatest sätetest ajutise erandi tegemise jätkamine, mis piirdub uue laste seksuaalse väärkohtlemise materjali ja peibutamisega, et anda piisavalt aega tehnoloogiate edasiarendamiseks, ning käesoleva määruse võimalik edasine läbivaatamine, et lisada uue laste seksuaalse väärkohtlemise materjali ja peibutamise avastamine tuvastamiskorralduste kohaldamisalasse;
4. Kohustada teenusepakkujaid ja loodavat EL-i ülest laste seksuaalse väärkohtlemisega võitluse keskust arendada edasi tehnoloogiaid uute laste seksuaalse väärkohtlemise materjalide ja peibutamise tuvastamiseks.

Vastavalt Vabariigi Valitsuse ning Riigikogu kinnitatud seisukohtadele, ei saa **Eesti** toetada lahendust, kus mis tahes viisil lõhutakse või nõrgestatakse otspunktkrüpteeringut või luuakse üldine jälgimiskohustus. 9. septembril 2024 esitatud määruse ettepaneku kompromisstekst kooskõlas Eesti seisukohtadega otspunktkrüpteeringu kaitse klausli vaatest.

Võimalike tehnoloogiate kasutamine kasutajapoolse sisu jälgimiseks võib toimuda ainult siis, kui kasutaja on andnud nõusoleku ja tehnoloogiad on kontrollitud. Nõusolek peab olema antud vabatahtlikult vastavalt [isikuandmete kaitse üldmäärusele](#) (edaspidi *GDPR*) põhjenduspunktile 42. Euroopa Andmekaitse nõukogu suunistes 05/2020 nõusoleku kohta vastavalt määrusele 2016/679 on öeldud, et sõna „vaba“ tähendab andmesubjektide tegelikku valikut ja kontrolli. Üldreeglina näeb GDPR ette, et kui andmesubjektil puudub tegelik valikuvabadus, ta tunneb, et teda sunnitakse nõusolekut andma või kui nõusoleku andmata jätmise toob kaasa negatiivseid tagajärgi, siis ei ole nõusolek kehtiv. Kui nõusolek on seotud tingimustega, mille üle ei saa läbirääkimisi pidada, siis eeldatakse, et see ei ole vabatahtlikult antud. Kui nõusoleku andmata jätmise toob kaasa teenuse piiramise, siis ei pruugi tegemist olla vabatahtlikult antud nõusolekuga. Seni nõukogus toimunud arutelud ei ole olnud piisavalt veenvad, et pakutud lahendus on kooskõlas EL-i õigusega. Lisaks sellele ei ole ekspertide sõnul olemas tehnoloogiat, mis võimaldaks seda realselt teha, ilma et otspunktkrüpteeringu kaitse sisust ja põhimõtetest kõrvale kaldutaks. Seetõttu on **Eesti** seisukohal, et võimalikud lahendused peavad põhinema põhjalikul analüüsil ja olema täielikult kooskõlas kehtivate EL-i õigusaktidega.

Eesti seisukohad:

4.1. Eesti toetab endiselt määruse eelnõu peamist eesmärki ja peab oluliseks leida Euroopa Liidus ühtne lähenemine laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks ja tõkestamiseks

¹ [Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2002/58/EÜ, 12. juuli 2002, milles käsitletakse isikuandmete töötlemist ja eraelu puutumatuse kaitset elektroonilise side sektoris \(eraelu puutumatust ja elektroonilist sidet käsitlev direktiiv\).](#)

veebis. Peame jätkuvalt vajalikuks, et asjaomane valdkondlik määrus oleks kooskõlas teiste infoühiskonna teenuseid reguleerivate õigusaktidega.

Selgitus: Võitlus laste seksuaalse väärkohtlemisega – nii digitaalsel kui ka füüsilisel kujul – on vaieldamatu prioriteet nii Eestis kui ka rahvusvahelisel tasandil. [ÜRO lapse õiguste konventsioon](#) ning [EL põhiõiguste harta](#) artikli 24 lõikes 2 on sätestatud lapse õigus tema huvide kaitseks ja heaoluks vajalikule kaitsele ja hoolitsusele. [2021. aastal rõhutas Lapse Õiguste Komitee](#), et need õigused peavad olema samamoodi kaitstud digikeskkonnas. Eesti riigisisese õiguses on vastav eesmärk sätestatud „[Siseturvalisuse arengukavas 2020-2030](#)“ meetmes „Enetava ja turvalise elukeskkonna kujundamine“, millega kohaselt tuleb ennetada vägivalda senisest enam koostöös erasektori-, tervishoiu- ja haridusasutustega, tagada vägivallaohvrite terviklik abistamine, lähtudes individuaalsetest vajadustest, inimväärikusest ja võrdse kohtlemise põhimõtetest ning tõkestada vägivalda korduvust.

Esitatud määruse ettepaneku üldine eesmärk on kooskõlas Eesti seisukohtade ja strateegiliste sihtidega. Eesti toetab jätkuvalt määruse eelnõu üldisi eesmärke kaitsta lapsi seksuaalse väärkohtlemise eest, tõkestada vastava veebisisu levitamist ja tuua teo toimepanijad kohtu ette. Tuginedes Vabariigi Valitsuse 3. novembril 2022 kinnitatud seisukohtadele rõhutame, et rakendatavad meetmed, mida sätestatakse määruse ettepanekus, peavad olema kooskõlas teiste infoühiskonna teenuseid reguleerivate määrustega, et vältida õigusriivet. Vahendusteenuse osutajate vastutuse ja kohustuste osas on oluline tagada kooskõla digiteenuste määrusega (DSA), millega kehtestatakse kõigile vahendusteenuste osutajatele kohalduvad üldnormid.

Isikutevahelise side teenuse osutajate ja internetiühenduse teenuse osutajate kohustuste osas on oluline tagada kooskõla GDPR-i ja [ePrivaatsuse direktiiviga](#) (mis on hetkel ülevaatamisel ja muutmisel EL määruseks), millest tehakse käesoleva määrusega erand artiklite 5 punktide 1 ja 3 (side konfidentsiaalsus) ning artikli 6 punkt 1 (kasutajatega seotud liiklusandmed). Eelnõu läbivaatamisel tuleb tagada, et ePrivaatsuse direktiivi (ülevõetud [elektroonilise side seadusega](#)) üldnormide ja käesolevas valdkondlikus õigusaktis sätestatud erinormide vahel ei oleks vastuolusid.

4.2. Kuigi Eesti jaoks on oluline, et määrus kohalduks teadaoleva lapsi seksuaalselt väärkohtleva materjali kõrval ka uuele materjalile ja peibutamisele, siis on Eesti valmis kompromissi eesmärgil kitsendatud kohaldamisala toetama tingimusel, et eelnõusse jääb läbivaatamisklausel, et uus lapsi seksuaalselt väärkohtlev materjal ja peibutamine lisatakse tuvastamiskorralduste reguleerimisalasse tulevikus.

Selgitus: [Aastatel 2021-2023 kasvas peibutamine 300%](#). Uued tehnoloogiad, nagu näiteks tekstist-kujutisele põhinev genereeriv tehisintellekt, on väärkasutatavad kurjategijate poolt, et luua uut sisu sekundite jooksul. Lapsi seksuaalselt väärkohtlevat materjali koondavad andmebaasid eksisteerivad üksnes põhjusel, et on võimalik tuvastada lisada andmebaasi uut lapsi seksuaalselt väärkohtlevat materjali.

2022. aastal lisandus umbes miljon uut lapsi seksuaalselt väärkohtleva materjali kujutist juba teadaoleva 6 miljoni lapsi seksuaalselt väärkohtleva materjali nimekirja. Teadmata laste seksuaalse väärkohtleva materjali tuvastamine viib lapsohvrite kaitsmiseni ja tuvastamiseni, kelle õigused väärivad samuti kaitsmist. Teadmata lapsi seksuaalselt väärkohtleva materjali väljajätmine eelnõu kohaldamisalast võib viia regulatiivse killustatuseni kogu EL-is, kuna liikmesriigid saaksid nende kategooriate jaoks kehtestada enda siseriiklikud reeglid. Selline lähenemine ja võimalik killustatus oleks vastuolus ÜRO lapse õiguste konventsiooniga, mille eesmärk on kaitsta kõiki lapsi igasuguse väärkohtlemise eest ja tagada nende õiguste austamine. Eelnevast tulenevalt on vältimatult vajalik, et eelnõu kohalduks nii teadaolevale lapsi seksuaalselt väärkohtlevale materjalile kui ka uuele materjalile ja peibutamisele. Viimases kompromisstekstis on piiratud uue lapsi seksuaalselt väärkohtleva materjali ja peibutamise kohaldamisala üksnes tuvastamiskorralduste kontekstis ning on seatud ülevaatamisklausel, mis annab alust arvata, et vastavate tehnoloogiate heakskiitmisel laiendatakse eelnõud ka nendele.

Seega selleks, et määruse eelnõuga edasi liikuda, ei blokeeri Eesti kompromissi korras kohaldamisala kitsendamise tõttu eelnõu menetlust tingimisel, et ülevaatamisklausel ja selle rakendamine on piisavalt konkreetset sõnastatud.

4.3. Eesti saab toetada kompromisstekstis esitatud otspunktkrüpteeringu tehnilise kaitse klauslit, mille kohaselt võetavad meetmed ei tohi krüpteeringut nõrgestada või muuta sellele tuginevate IT-teenuste kasutamist võimatuks.

Selgitus: Otspunktkrüpteering (ingl. k. *end-to-end encryption*, lühend E2EE) on tehnoloogiline lahendus, mil edastatavad andmed krüpteeritakse viisil, et ainult saatja ja saaja seadmed suudavad neid dekrüpteerida. See loob turvalise andmevahetuse võimaluse, kus andmete krüpteerimine toimub lähtepunktis ning dekrüpteerimine sihtpunktis, ehk on välistatud kolmanda osapoole ligipääs edastatud teabele. Tagaukse loomine võimaldaks kolmandal osapoolel pääseda saatja ja saaja teadmata edastatud andmetele ja failidele, mis omakorda rikuks eraisiku privaatsust ja eraelu puutumatust.

Eesti ei saa toetada otspunktkrüpteeringute lahenduste tehnilist nõrgestamist (sh tagauste loomist), mis seaks ohtu krüpteeringutele tuginevate digiteenuste küberturvalisust ja isikute privaatsust. Vastavalt 3. novembril 2022 kinnitatud Vabariigi Valitsuse seisukohtade punktile 11 on Eesti jaoks oluline, et säiliks otspunktkrüpteeringu töökindlus, turvalisus ja terviklikkus. Viimases kompromissteksti artiklis 1 lõikes 5 kasutatud sõnastus on kooskõlas Vabariigi Valitsuse seisukohtade punktiga 11, millest tulenevalt saab Eesti seda toetada.

4.4. Eesti ei saa toetada lapsi seksuaalselt väärkohtleva materjali tuvastamiseks kasutaja jagatava sisu nõusolekupõhist kliendipoolset skaneerimist, sest pakutud lahenduse mõjude analüüs on ebapiisav ja nõusoleku andmist ei saa isikuandmete kaitse määruse kohaselt lugeda vabatahtlikuks, kui selle andmata jätmisel piiratakse kasutaja juurdepääsu teenusele.

4.5. Kui kliendipoolse skaneerimise lahenduse õiguslik alus jääb ebaselgeks või läbivaatamisklauslist loobutakse, siis on Eesti valmis üldise lähenemisviisi hääletusest eemale jääma või vastu hääletama, sõltuvalt lõplikust kompromisstekstist.

Selgitus: Nõusolekupõhine kliendipoolne skaneerimine kujutab endast süsteemi, mis annab võimaluse skaneerida materjali kasutaja seadmes. Otspunktkrüpteeritud rakenduste puhul tähendab see, et skaneerimine toimub enne sisu krüpteerimist. Ilma nõusolekut andmata skaneerida võimalik ei ole. Kasutajal tuleb anda nõusolek selleks, et kasutaja jagatud multimeedia (ja URL-idele) monitoorimiseks võidakse rakendada vastavaid tehnoloogiaid. Kui seda nõusolekut ei anta, siis piiratakse kasutaja rakenduse funktsionaalsust piltide jagamiseks selles konkreetses teenuses, kuid teenuse kasutamine on endiselt võimalik. Nõusolek peab olema antud vabatahtlikult vastavalt GDPR-i põhjenduspunktile 42. Euroopa Andmekaitse nõukogu suunistes 05/2020 nõusoleku kohta vastavalt määrusele 2016/679 on öeldud, et sõna „vaba“ tähendab andmesubjektide tegelikku valikut ja kontrolli. Üldreeglina näeb GDPR ette, et kui andmesubjektil puudub tegelik valikuvabadus, ta tunneb, et teda sunnitakse nõusolekut andma või kui nõusoleku andmata jätmise toob kaasa negatiivseid tagajärgi, siis ei ole nõusolek kehtiv. Kui nõusolek on seotud tingimustega, mille üle ei saa läbirääkimisi pidada, siis eeldatakse, et see ei ole vabatahtlikult antud. Kui nõusoleku andmata jätmise toob kaasa teenuse piiramise, siis ei pruugi tegemist olla vabatahtlikult antud nõusolekuga. Seni EL Nõukogu tasandil toimunud arutelud ei ole olnud piisavalt veenvad, et pakutud lahendus on kooskõlas EL-i õigusega.

Vastavalt 3. novembril 2022 kinnitatud Vabariigi Valitsuse seisukohtade punktile 11 saab Eesti toetada privaatsust säilitavate tehnoloogiate kasutamist, mis võimaldavad krüpteeritud sisu analüüsida ilma dekrüpteerimata viisil, mil krüpteeringutele tuginevate digiteenuste töökindlus, turvalisus ja terviklikkus säilib. Samas nõusolekupõhist kliendipoolset skaneerimist ei ole võimalik toetada, kuna puuduvad piisavad õiguslikud analüüsid ja argumendid, mis seda toetaks. Lisaks ei ole võimalik nõusolekut küsida rakenduste üldtingimustes. Õiguslike puuduste lahendamiseni kompromisettepanekus on Eesti valmis üldise lähenemisviisi hääletusest eemale jääma või vastu hääletama.

Lähenemisel päevakorrapunktile lähtutakse lisaks järgmistest Eesti seisukohtadest:

- *Eesti Euroopa Liidu poliitika prioriteetid 2023-2025 (heaks kiidetud 22.06.2023. aasta Vabariigi Valitsuse istungil);*
- *Eesti seisukohad Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse ettepaneku kohta, millega kehtestatakse eeskirjad laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks ja tõkestamiseks (heaks kiidetud 3.11.2023. aasta Vabariigi Valitsuse istungil ning 25.11.2023. aasta ELAKi istungil);*
- *Eesti seisukohad 19.-20.10.2023 EL JSK nõukogu istungil (heaks kiidetud 12.10.2023. aasta Vabariigi Valitsuse istungil ning 16.10.2023. aasta ELAKi istungil).*

5. Väliste konfliktide mõju EL-i sisejulgeolekule

Päevakorrapunkti käsitlemise eesmärk: poliitiline arvamuste vahetus väliste konfliktide akuutsetest mõjudest EL-i sisejulgeolekule, kus osalevad ka EL Varjupaigaamet (EUAA), Europol ning Frontex.

Antakse regulaarne ülevaade päevakajalistest globaalsetest konfliktidest ning nende mõjust EL julgeolekule, mille järel on EL liikmesriikide siseministritel esineda sõnavõetuga mõjust oma riikidele. Varasemalt on arutelud keskendunud peamiselt Venemaa agressioonisõjale Ukrainas ning olukorrale Lähis-Idas.

EL Nõukogu eesistuja Ungari juhib tähelepanu asjaolule, et alates 2023. aasta sügisest on kolmandik EL liikmesriike tõstnud oma julgeoleku valmisolekutaset tulenevalt Hamasi terrorirünnakust Iisraelis ning antisemitismi ja islamivastaste radikaalsete sõnumite levikust. Sellest tulenevalt tuleks hinnata olemasolevate tööriistade ja meetmete vastavust muutunud reaalsusega ning vajadusel viia sisse vajalikud muudatused.

Nii Venemaa agressioonisõda Ukrainas kui ka olukord Lähis-Idas kutsus esile EL-i integreeritud kriisivalmisoleku (*EU Integrated Political Crisis Response*, IPCR) käivitumist. IPCR raames hinnati nii rändesurve mõju EL-ile tulenevalt Ukraina sõjapõgenike saabumisest kui ka liikmesriikide ühiskondade radikaliseerumist veebis levivate antisemitismi ja islamivastasust sisaldavate sõnumite tõttu. Ukraina puhul on käivitunud enamus tegevusi ja meetmeid, mille osas lepiti kokku 2022. aastal sisejulgeoleku dialoogi raames. Vastavalt EL-i tagasisidele on Ukraina viimas läbi ka riigisiseseid reforme (nt tsiviilrelvade register, tõhusam piirihaldus), et parandada julgeolekualaseid kitsaskohti.

Lähis-Ida konflikti puhul on äärmusluse leviku tõkestamisel abiks terroristliku veebisisu leviku vastu võitlemise määrus ning digiteenuste määrus, mis kohustavad teenusepakkujaid eemaldama oma platvormidelt ebaseaduslikku sisu. EL interneti foorumi raames, mis on koostööformaadiks digihidude ja EL ametite vahel, on korduvalt rõhutatud vajadust tagada piisav ja tõhus sisu modereerimine ning võtta sihikule veebilehed, kes ei tee piisavat koostööd või kelle haldusega tegelevad terroristlikud rühmitused ise. Samuti on Euroopa Komisjon algatanud 2024. aasta juunis radikaliseerumise vastu võitlemise kompetentsikeskuse (ingl. k. *EU Knowledge Hub on Prevention of Radicalisation*) initsiatiivi, mille eesmärgiks on nõustada liikmesriike vastavate poliitikate ja arengukavade koostamisel, et võidelda ühiskonna polariseerumisega.

EL Nõukogu eesistuja Ungari soovib teada liikmesriikide siseministrite arvamust selle kohta: i) kus nad näevad peamisi ohuallikaid EL sisejulgeolekule, eriti rahvusvaheliste konfliktide vaatest, ning ii) milliseid meetmeid peaks lisaks võtma kasutusele, et neile vastata.

Eesti põhisõnumid:

Eesti vaatest on suurima mõjuga ja ohutasemega rahvusvaheline konflikt Venemaa agressioonisõda Ukrainas. Ukraina läbiviidavad reformid on tervitatavad, kuid tasub keskenduda Venemaa vaenulikule hübriidtegevusele, mille meetodite sekka on lisandunud sabotaažiaktid, suunatud vandalism ja isikuvastased rünnakud, mille eesmärgiks on külvata

hirmu ning lõhestada Ukrainat aktiivselt toetavate liikmesriikide ühiskondasid. Arvestades Venemaa hübriidtegevuses sabotaaži jt EL-i liikmesriikidele füüsilist ohtu kujutavate meetodite lisandumist liikmesriikide vastu, tuleks täiendavalt piirata Venemaa kodanike sisenemis- ja liikumisvabadust EL-i liikmesriikides. Vene Föderatsiooni pass ei ole üksnes reisidokument: see on kogum õiguslikke kohustusi režiimi eest, keda nii [Euroopa Parlament on vastava resolutsiooniga](#) kui ka [Riigikogu oma avaldusega](#) kuulutanud terrorismi toetavaks. Eesti kutsub liikmesriike ja Euroopa Komisjoni üles ühiselt kehtestama tegelikke piirangud Venemaa kodanike vabale liikumisele EL-is. Tegemist oleks autoritaarse agressorriigi kodanikest lähtuva julgeolekuohu maandamise meetmega ning ka tugeva poliitilise sõnumiga Kremli režiimile, et tegu on Euroopa-vastase vaenuliku tegevuse otsese tagajärjega.

Eesti seirab ka olukorda Lähis-Idas ning on valmis kiiresti reageerima muutustele. Hetkel on terrorioht Eestis madal, kuid õiguskaitseasutused on tuvastanud üksikuid antisemiitliku vihakõne juhtumeid, mida maskeeriti Palestiina rahva toetusena nii veebis kui ka meelevaldustel. Oluline on jätkata olukorra seiramisega ning tõhusalt võidelda terrorismi ilmingutega veebis.

Lähenemisel päevakorrapunktile lähtutakse Eesti seisukohtadest:

- *Siseturvalisuse arengukava 2020–2030 (heaks kiidetud 03.06.2021. aasta Vabariigi Valitsuse istungil);*
- *Eesti Euroopa Liidu poliitika prioriteetid 2023–2025 (heaks kiidetud 22.06.2023. aasta Vabariigi Valitsuse istungil).*

6. Võitlus organiseeritud kuritegevuse ja uimastikaubanduse vastu

Päevakorrapunkti käsitlemise eesmärk: ülevaade viimastest arengutest ja tegevustest võitluses organiseeritud kuritegevusega ning ebaseadusliku uimastikaubandusega.

Vastavalt kaheksandale Schengeni baromeetrile ning 2024. aasta Europoli temaatilisele raportile, on EL-is suudetud tuvastada 821 kõrge ohutasemega kuritegelikku organisatsooni, kuhu kuulub umbes 25 000 isikut. 86% neist kasutavad lisaks kriminaalsele tegevusele ka seaduslikke tuluteenimise võimalusi ja äristruktuure, peamiselt ehituse, majutuse ning logistika sektorites. See võimaldab jõukudel tegutseda varjukatte all, tegeledes rahapesuga ja tulude taasinvesteeringutega. Liikmesriikide õiguskaitseasutuse ja Europoli pingutustel eeldatakse, et 10 aasta perspektiivis hävivad või peatavad tegevuse 2/3 mainitud organiseeritud kuritegevuse võrgustikest.

Uimastikaubanduse vaatest saabub suurem osa kokaiinist EL-i Lääne-Aafrika piirkonnast, kus lisaks tavapärasele laevakonteineritele kasutavad jõugud ka mootorpaate. Kokaiini näol on tegu enim levinud uimastiga EL-is, mida suudeti piiridel tabada 33 tonni 2024. aasta esimesel poolaastal (2023. aasta samal perioodil tabati rekordkogus kokaiini ehk 47 tonni). Suurem osa sünteetilisest uimastitest, k.a. amfetamiin ja metamfetamiin, toodetakse EL-is ning hiljem smugeldatakse teistesse maailmajagudesse. EL-is on oluliselt kasvanud uute psühoaktiivsete

ainete (ingl. k. *New Psychoactive Substances*, NPS) tootmine ja tarbimine, mille puhul on tuvastatud ka seoseid Ukraina kriminaalsete võrgustikega.

EL-i kanepi uimastiturg on üks suurimaid: suurem osa ainest valmistatakse siseruumidesse peidetud kasvuhoonetes. Tarnitud taimed ja kuivatatud saadused pärinevad peamiselt Põhja-Ameerikast ning Lääne-Balkani piirkondadest. Peamiseks ohuks on sünteetiliste ja poolsünteetiliste kanabioidide jõudmine turule, mis toob kaasa nii kanepitoodete mitmekesisustumist kui ka oluliselt tugevama uimastava mõju avaldumist tarbijale. Samuti on ohuks kasvav heroini smugeldamine EL-i: kui 2023. aasta esimesel poolaastal tabati piiril 33 kilogrammi uimastit, siis tänava oli see kogus juba 238 kilogrammi. Peamiselt toodetakse EL-i tarnitavat heroini Afganistanis ning selle smugeldamisega tegelevad peamiselt Türgist, Iraanist ning Pakistanist pärit jõugud.

EL Nõukogu eesistuja Ungari soovib keskenduda ülevaate andmisel varasemalt kokku lepitud prioriteetsetele teemadele. Esimesena käsitletakse tolliametite võimestamist võitluses uimastite smugeldamisega. Tuginedes Sadamate Liidu (ingl. k. *Port Alliance*) algatusele on loodud tolliametite töögrupp eesmärgiga vahetada paremaid praktikaid ning vältida operatsioonide dubleerimist uimastite otsimisel ja avastamisel rahvusvaheliste vedude kontekstis. Samuti tutvustatakse hiljutist töövõitu, milleks on 10. -12. septembril Main-Danube kanalil toimunud DARIF 2024 operatsioon. Selle raames võeti sihikule peamiseid piirkonna sadamaid ning Austria, Bulgaaria, Horvaatia, Ungari, Saksamaa, Rumeenia, Serbia, Slovakkia ning Ukraina õiguskaitseasutused koostöös üksteisega teostasid laialdasi kontrollid kruisi-, kauba- ning eralaevadel. Operatsiooni eesmärk oli avastada ebaseaduslikku rännet, inimkaubandust, uimastite ja keelatud kaupade smugeldamist. Ülevaate teiseks teemaks on era- ja avaliku sektori vaheliste partnerluste arendamine, et vältida organiseeritud kuritegevuse imbustumist seaduslikku äritegevusse, k.a. Sadamate Liidu puhul, kuhu loodi selleks ka eraldi töögrupp. Eesmärgiks on suurendada sadamate vastupanuvõime ning vahetada parimaid praktikaid sektorite vahel võitluses uimastite smugeldamisega ja inimkaubandusega.

Ülevaate kolmandaks teemaks on kõrge riskitasemega kuritegelike võrgustike kaardistamine, mille kiitis heaks JSK nõukogu 13.-14. juunil 2024 toimunud istungil. Kaardistamise initsiatiivi juhtis Europol, kes kavatses esitada saadud andmed ühtsesse integreeritud andmebaasi. Tekkinud teadmusbasis on abiks nii liikmesriikide õiguskaitseasutusele kui ka lisaks Europoli temaatilistele raportitele jõukude tegevusest EL-is. Lisaks raporteeritakse arengutest EL-i liikmesriikide prokuröridele ja kohtunikele mõeldud formaadi loomisel (ingl. k. *European Judicial Organised Crime Network*, EJOCN). Esimene EJOCN kohtumine toimus 25. – 26. septembril 2024 Eurojust-i peakontoris, eesmärgiga tugevdada sidemeid ja jagada paremaid praktikaid võitluses organiseeritud kuritegevusega ja uimastikaubandusega. Neljanda teemana käsitletakse finantskuritegude uurimise võimestamist, eriti krüptovaluuta ja – vara puhul. Selles valdkonnas oleks samuti vajalik tugevamalt arendada era- ja avaliku sektori vahelist partnerlust ning rahvusvahelist koostööd kolmandate riikidega.

Viies teemaks on digitaalsete uurimiste läbiviimine, mis tugineb hiljuti kinnitatud kõrgetasemelise ekspertgrupi (ingl. k. *High-Level Group*, HLG) 42 soovitusel. Viimased

puudutavad sideandmete säilitamist ja kättesaadavaks tegemist õiguskaitseasutustele uurimiste läbiviimisel. HLG soovitude edasine rakendamine ja / või formuleerimine iseseisvaks EL õigusaktiks jääb arutamisele tehnilisel tasandil. IT-valdkonnas samuti kaalutakse teavituste loomist Schengeni infosüsteemi (lühend SIS II) uuendamisel, et kiiremini ja tõhusamalt tuvastada jõukude liikmeid. Kuuenda teemana käsitletakse koostööd kolmandate riikidega võitluses organiseeritud kuritegevusega. Siinpuhul keskendutakse enim Ladina-Ameerika ja Kariibimere riikidele, mille tarvis on loodud ka EU-CLASI koostööformaati. Õiguskaitsealane koostöö on seni olnud suuresti suunatud võitlusele uimastite smugeldamisega ja andmevahetusele, kuid tulevikus kavatakse leppida kokku mitmekesisemates tegevuste prioriteetides.

Seitsmes ülevaate teema keskendub võitlusele sünteetiliste uimastite tootmise, leviku ning tarbimisega. Kuna sünteetiliste uimastite tootmine nõuab kõrgtehnoloogilise lahendusi ning teadmisi, siis võitluses antud ohuga on EL teinud tihedat koostööd Ameerika Ühendriikidega, kellega toimub pidev andmevahetus. Samuti astuvad EL ja Ameerika Ühendriigid koos läbirääkimistesse kolmandate riikidega, et vähendada mh opioidide smugeldamist enda territooriumile.

Eesti vaatest on oluline, et EL-i ülene ja toimivatest koostöövõrgustikest koondatav teave saaks jätkusuutlikku kuritegevusevastase analüüsi osaks, mida liikmesriikidega jagatakse ja kuritegevusevastases võitluses kaustatakse. Analüüs peab hõlmama muutuvaid trende maailmas nagu näiteks sõjad, ränne ning EL-i laienemisega toimuvad muudatused kuritegevuses. Eesti vaatest tuleks suurendada Europoli rolli liikmesriikide pädevate asutuste tegevuse toetamisel raskete ja organiseeritud kuritegude avastamisel, ennetamisel ja nende vastu võitlemisel ning jätkata EL-i üleste projektide ja uurimisrühmade läbiviimist. Samuti oleks vajalik suurendada võimekust sadamate kaudu toimuva smugeldamise tõkestamiseks, eelkõige uimastite Euroopasse importimise puhul läbi Rotterdami, Antwerpeni ja muude suursadamate. Ennetada tuleb alaealiste värbamist organiseeritud kuritegevusse ning prioriseerida alaealistele uimastite levitamise tõkestamist. On oluline kaitsta inimesi narkootikumide kahjuliku mõju eest tegeledes edukamalt sünteetiliste opioidide (nagu fentanüül ja nitaseenid) levitamise tõkestamisega. Selleks on vaja sihetatult läheneda uimastikaubandusega tegelevatele kuritegelikele ühendustele ning keskenduda kahjude vähendamisele tarvitajatele.

Eesti võtab esitatud ülevaate teadmiseks.

7. Muud küsimused

Euroopa Komisjon ning EL Nõukogu eesistuja Ungari teevad ülevaate EL rände- ja varjupaigapaketi ning digiteenuste ühisturu määruse 2022/2065 rakendamisest. Rootsi esitab info seoses alaealiste värbamisega organiseeritud kuritegevusse ning Leedu tutvustab regionaalset elanikkonnakaitse foorumit.

Eesti võtab esitatud ülevaated teadmiseks.

